

Anna Michalski, Zhongqi Pan: Unlikely Partners? China, the European Union and the Forging of a Strategic Partnership

1st edition. Singapore: Palgrave Macmillan, 2017, 203 stran, ISBN 978-981-10-3140-3.

Za posledních čtyřicet let se Čínské lidové republice (ČLR) podařilo pro mnohé nepředstavitelné: z uzavřené a zaostalé země s většinou populace pod hranicí chudoby se stala světová velmoc v ekonomické, politické i vojenské sféře. Není proto překvapivý ani narůstající zájem odborné veřejnosti o problematiku související s ČLR. Čína bývá často analyzována ve vztahu ke Spojeným státům americkým jakožto svému ekonomickému, vojenskému a politickému rivalovi, popřípadě v asijském kontextu v antagonistickém vztahu k Japonsku a Indii. Problematice vztahů mezi Čínou a Evropskou unií (EU) se tak v rámci akademické diskuse dostává méně prostoru, než by si zasloužila. Tuto situaci se snaží napravit Anna Michalski z Uppsalské univerzity spolu s Zhongqi Panem z Fudanské univerzity v Šanghaji publikací *Unlikely Partners? China, the European Union and the Forging of a Strategic Partnership*, kterou v roce 2017 vydalo nakladatelství Palgrave Macmillan. Autoři se v celkem sedmi kapitolách zabývají problematikou strategického partnerství mezi ČLR a EU a analyzují motivaci obou aktérů pro tento svazek. Zkoumají důvody, proč toto partnerství, které oficiálně započalo v roce 2003, nadále trvá, a rozvíjí se i přes tak výrazné normativní rozdíly obou zúčastněných stran.

V úvodní kapitole autoři nastiňují důležitost a jedinečnost strategického partnerství mezi ČLR a EU. Dle jejich názoru je symbolem vzestupu nových hráčů na mezinárodním poli a také důkazem možné spolupráce v mnoha aspektech tak diametrálně odlišných politických entit. Pro EU i ČLR jsou bilaterální vztahy důležité jak z ekonomických, tak politických důvodů. Ekonomické hledisko je nasnadě – Čína je v současnosti druhým největším obchodním partnerem EU hned za USA. Naopak EU je největším obchodním partnerem ČLR. Z politického hlediska partnerství potvrzuje na jedné straně postavení EU v rámci mezinárodního společenství, na druhé straně pro Čínu znamená rekonfiguraci světového systému ke kýžené multipolaritě. I přes názorové rozdíly a občasná diplomatická vzplanutí jsou obě strany ochotny řešit situaci konstruktivně a udržovat tak křehkou rovnováhu mezi sebou. V novém tisíciletí se Čína prezentuje jako globální hráč, který se čím dál aktivněji zapojuje do dění na mezinárodním poli. Evropská unie se naopak snaží prezentovat jako normativní mocnost, pro niž je propagace vlastních norem a hodnot součástí identity a role ve světovém společenství. Její síla však závisí na úspěchu ekonomického a sociálního modelu, který v poslední dekádě utřil několik ran v podobě fiskální krize v eurozóně, migrační krize, rozkolu mezi členskými státy a aktuálně také jednání o vystoupení Velké Británie z unie. Michalski a Pan v této kapitole identifikují dva cíle strategického partnerství, konkrétně snahu o zvýšení předvídatelnosti mezinárodních vztahů a tím i mezinárodního systému, dále pak snahu o získání podpory pro určitý světonázor (s. 28). Partnerství mezi ČLR a EU dle jejich názoru přesahuje rámec diplomatických vztahů v mezinárodním systému, a studium konceptuálních rozdílů je proto důležité pro pochopení, čeho je možné dosáhnout mezi tak nepravděpodobnými partnery, jako jsou Čína a Evropská unie. Autoři si dávají za cíl zjistit, jak strategické partnerství funguje v rovině mezinárodní, bilaterální a individuální a co znamená pro rozvoj mezinárodního systému a sociálních struktur mezi státy a mezinárodními organizacemi.

Druhá kapitola se primárně zabývá detailní definicí strategického partnerství z deskriptivní a konstitutivní perspektivy. Autoři docházejí k závěru, že realistická teorie mezinárodních vztahů poskytuje deskriptivní pochopení strategického partnerství jakožto součásti mezinárodního systému (s. 22), zatímco sociálněkonstruktivistický pohled umožňuje

pochopit dynamiku sociálních interakcí v mezinárodní, bilaterální a individuální rovině (s. 25). Kapitola dále rozebírá funkce strategického partnerství, způsoby interakce a výsledky, kterých je možné v rámci tohoto svazku dosáhnout.

Třetí kapitola má spíše popisně historický ráz a přibližuje důležité milníky ve vztazích obou partnerů. Evropské společenství navázalo styky s ČLR již v roce 1973, ale jelikož v Číně v této době stále probíhala kulturní revoluce, první obchodní dohoda byla přijata až v květnu roku 1978, tedy skoro dva roky po smrti Mao Ce-tunga (Mao Zedong), kdy se v čele ČLR prosadil Teng Siao-pching (Deng Xiaoping). Právě jeho pragmatické politice „otevřených dveří“ a ekonomickým reformám je přisuzován takzvaný čínský ekonomický zázrak. Dalším důležitým předělem vzájemných vztahů je rok 1989, kdy Evropské společenství načas přerušilo veškeré styky s Čínou kvůli událostem na náměstí u brány Nebeského klidu. Kontakty byly sice v následujícím roce obnoveny, ale zbrojní embargo, které bylo na Čínu uvaleno, platí přes veškeré čínské snahy doposud. Další zásadní etapa vzájemných vztahů je ohraničena léty 2003 a 2005 a bývá označována jako období největšího rozkvětu vztahů mezi EU a Čínou. Jeho konec je přisuzován rozhodnutí EU o ponechání zbrojního embarga na nátlak Spojených států amerických. Čína v tento moment pochopila, že ne všechna strategická partnerství jsou pro EU stejně důležitá a rovněž že je rozhodnutí EU ovlivnitelné třetí stranou, a nejedná se tedy o plně autonomního partnera. Michalski a Pan poukazují na postupně se měnící roli obou partnerů, která se v průběhu let vyrovnala. Bylo to zejména v návaznosti na fiskální krizi v eurozóně, během níž příliv čínského kapitálu napomohl zmírnit dopady na evropskou ekonomiku. V tomto období se tak partnerství s Čínou stalo pro EU důležitější než partnerství s EU pro Čínu (s. 48). S narůstající důležitostí Číny pro evropskou ekonomiku je patrné i polevování v razanci, s jakou EU zdůrazňuje demokratické reformy uvnitř Číny. Postupem času se evropský přístup změnil z prvotní kritiky a aktivní snahy o reformy na dnešní spíše pasivní konstatování faktů. Kapitola přibližuje i další ze vzájemných třecích ploch, kterou je, kromě trvajících zbrojního embarga a otázky lidských práv, neochota garantovat Číně status tržní ekonomiky. Evropská unie Čínu soustavně kritizuje za nerovné podmínky pro vstup evropských firem na čínský trh a rovněž za porušování antidumpingových pravidel.

Ve čtvrté kapitole autoři popisují rozdílnosti v evropském a čínském přístupu k takzvanému šíření norem (*diffusion of norms*), které rozdělují na vnitřní a vnější. Vnitřní normou rozumějí takovou, která je považována za vzorec vhodného chování v rámci domácí politiky, vnější normy zahrnují chování na mezinárodní scéně. Unie bývá kritizována za neschopnost dostatečně normativně ovlivňovat ČLR ať už kvůli přílišné rozdílnosti, mocenskému vzestupu Číny, nebo jen špatné strategii. To je patrné zejména v otázce lidských práv: i přes trvajících společný lidskoprávní dialog mezi EU a ČLR nedochází k žádnému pokroku, naopak Čína vehementněji oponuje evropským snahám jakýmkoli způsobem ovlivňovat záležitosti, jež považuje za čistě interní, neboť údajně ohrožují její vnitřní stabilitu (s. 83).

Pátá kapitola zkoumá konceptuální rozpory mezi oběma partnery. Autoři analyzují postoje obou zúčastněných stran v otázkách suverenity a lidských práv, v nichž se Čína a EU stavějí na opačné konce normativní spektra. I přes tyto rozpory jsou obě strany ochotny přistupovat k problémům pragmaticky, pokud je prostor k manévrování a kompromisům. Jak však autoři nezapomínají podotknout, k některým tématům obě strany přistupují spíše dogmaticky, zejména v otázkách týkajících se čínské suverenity a územní celistvosti, kterými je pro Čínu například otázka Tibetu, Tchaj-wanu nebo zbrojního embarga.

Šestá kapitola analyzuje rozdílný pohled ČLR a EU na mezinárodní systém, moc a světový pořádek a dále popisuje, jak vztahy k dalším mezinárodním hráčům ovlivňují vedení zahraniční politiky. Čína i EU jsou stále nováčky na mezinárodním poli a musejí čelit rozdílným výzvám. Do poloviny 19. století byla Čína uzavřenou a jen těžko proniknutelnou zemí. Situace se však změnila příchodem evropského kolonialismu, který tehdy ještě

císařskou Čínu vojensky přinutil otevřít přístavy mezinárodnímu obchodu. Po staletí existující tributární systém byl nahrazen importovaným systémem vestfálským. Po svém vzniku v roce 1949 se ČLR na několik dekád studené války stala vyvažovatelkou mezi USA a SSSR. V sedmdesátých letech 20. století se Čína stala zástupkyní třetího světa a svou zahraniční politiku vedla, alespoň teoreticky, podle zásad takzvané *panča síly* (tj. pěti zásad mírového soužití: vzájemného respektování územní celistvosti a svrchovanosti, neútočení, nevmešování do vnitřních záležitostí, rovnoprávnosti a vzájemné výhodnosti a mírového soužití), podle nichž byly definovány vztahy mezi ČLR a Indií v padesátých letech 20. století. S tím, jak se z Číny v posledních několika dekádách stává ekonomická, politická a zejména vojenská velmoc, teze o mírovém soužití a vzestupu Číny dostávají zásadní trhliny. V ČLR samé sílí nacionalistické hlasy, které volají po asertivnějším vystupování Číny jakožto světové mocnosti (s. 137). Týká se to zejména citlivých témat souvisejících s územními spory s okolními státy, viz například otázku Jihočínského moře nebo souostroví Diaoyu/Senkaku. Čína také vystupuje aktivněji na mezinárodním poli, jako například při mezinárodním boji proti pirátství, mediaci v Dárfúru nebo při mnohostranných rozhovorech s Íránem nebo Severní Koreou. Zvyšující se rozpočet na armádu a budování námořnictva, které má hájit zájmy Číny kdekoli ve světě, pak naznačuje snahu o vojenskou dominanci v regionu. Z těchto důvodů panují obavy, jakou mocností se Čína stává a jakým směrem bude svoji sílu do budoucna exponovat (s. 145).

Evropská unie proti tomu čelí problémům, které souvisejí s její strukturální podstatou unie suverénních států s vlastními armádami a zahraniční politikou. Snahy budovat společné vojenské síly a jednotnou vnější reprezentaci jsou sice patrné, a zejména v oblasti společné zahraniční politiky byly realizovány konkrétní kroky, avšak trvajících výrazné rozdíly mezi členskými státy uskutečnění těchto plánů ztěžují a tím oslabují pozici EU jako světové mocnosti. Finanční krize ruzozóny, migrační krize, brexit a obavy z působení Ruska u východních hranic vedou Evropskou unii ke kompromisní snaze zachovávat dobré vztahy s ČLR (s. 157).

Závěrečná kapitola se zamýšlí nad důvodem existence strategického partnerství ČLR a EU a také nad tím, v čem je toto partnerství jedinečné, zejména ve srovnání s jinými strategickými partnerstvími. Autoři ukazují, že jedinečnost tohoto strategického partnerství tkívá v tom, že spojuje dvě světové mocnosti s rozdílnými normativními základy a pohledem na světový pořádek. I přes tyto rozdíly dokázaly obě strany partnerství prohlubovat v různých odvětvích spolupráce.

Kniha *Unlikely Partners? China, the European Union and the Forging of a Strategic Partnership* je cenným, avšak ne kompletním zdrojem informací o problematice strategického partnerství mezi Evropskou unií a Čínou. Pohled autorů na fungování tohoto svazku a zejména na motivaci ČLR být *pouze* rovnocenným partnerem je možná až příliš optimistický. Z textu publikace je přitom patrné, že efektivní dialog mezi EU a Čínou je uskutečnitelný pouze v oblastech, kde nejsou zásadní normativní rozdíly. Autoři v textu prakticky v každé kapitole vyzdvihují světovou jedinečnost tohoto svazku, který spojuje v mnoha příkladech protikladné velmocenské subjekty, na druhou stranu je nutné připustit, že při odsunutí problematických témat do pozadí nelze hovořit o zcela fungujícím a rovném partnerství. Publikace se jenom letmo dotýká současné čínské zahraniční politiky a o problematice Nové hedvábné stezky se dozvídáme spíše v kontextu vnějších hranic EU, byť i mnohé z členských států jsou, nebo se snaží stát, součástí této čínské strategie. V textu naopak zcela chybí diskuse o čínské iniciativě 16 + 1, která se zaměřuje na země střední a východní Evropy, včetně několika členských států EU. Za touto strategií a čínskou selektivností ve snaze obejít jednání přímo s EU vidí mnozí kritici snahu vyvolat nejednotu mezi členskými státy s cílem oslabit politický vliv EU jako celku. V případě pravdivosti této teze rovněž nelze nahlížet na strategické partnerství EU a ČLR optimistickou optikou autorů. Kniha je bezpochyby přínosem pro studium mezinárodních vztahů a problematiky strategických partnerství. Pro specifickou zaměření ji lze doporučit spíše

odborné veřejnosti, popřípadě studentům společenských nebo ekonomických oborů jako součást širšího spektra odborné literatury, která se problematikou čínsko-evropských vazeb zabývá.

Martin Lavička

Poznámka

Tato práce vznikla za podpory projektu „Sinfonní příhraničí – interakce na okraji“, reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000791, financovaného z EFRR.